

गोनोसेफॅलम भूंगा : एक बहुभक्षी किड

डॉ. ए. व्ही. कोल्हे , पिकसंरक्षण व सर्वेक्षण अधिकारी व डॉ. डी. बी. उंदिरवाडे, विभाग प्रमुख,
किटकशास्त्र विभाग, डॉ. पंदेकृवि, अकोला
मेल: ppsu_aki@pdkv.ac.in

पश्चिम विदर्भात या वर्षी पावसाच्या लहरीपणामुळे खरीप पिकांचे लागवडी मध्ये कमालीची अनियमितता आली आहे. त्यांचा पेरणीचा कालावधी सुध्दा वाढला आहे (१५ जुन ते जुलै च्या शेवट पर्यंत). यावर्षी सार्वत्रीक पावसाचा कालावधी कमी असून, कोठे मध्यम, कोठे हलका तर कोठे तूरळक पाउस पाडला असून उघाडीची वारंवारीता जास्त आहे. अशा ह्या पावसाच्या लहरीपणामुळे व भारी पावसाची वारंवारीता अत्यंत कमी असल्यामुळे जमिनीतील किडी फोफावण्यासाठी पोषक वातावरण तयार झाले. जमिनीतील किडींमध्ये सर्वसाधारण वाणी, जमिनीवरचे नाकतोडे, क्रिकेट, गोनोसेफॅलम भूंगा ई.चा समावेश होतो.

गोनोसेफॅलम भूंगा ही जमिनीत सक्रीय असलेली किड असून ती मुख्यता सेंद्रीय पदार्थावर /पिकांच्या अवशेषावर जगते. परंतू खादयाची कमतरता जाणवल्यास भूंगे व अंळया भूईमुंग, हरभरा, सोयाबीन, कापूस, सुर्यफुल, ज्वारी, मुग, मका इत्यादी पिकावर हल्ला करतात. ही किड बहुभक्षी असून जमिनीत पेरलेले बियाणे व रोपटे यांचे वर हल्ला करतात. तण युक्त पडीत जमिन, ज्वारी सह गवत वर्गीय तणे यावर ही कीड जगते. तसेच ही कीड अर्धवट कुजलेल्या पालापाचोळ्यात व पिकाच्या अवशेषामधे सापडते. पश्चिम विदर्भात ही कीड रते ३ वषापासून हरभरा पिकावर आढळून येत होती परंतू या वर्षी प्रथमच खरीप पिकांवर दिसून येत आहे.

गोनोसेफॅलम भूंग्याला ग्रामीन भागात “ काळी म्हैस ” म्हणुन ओळखतात. पेरणीनंतर पावसामधे खंड पडल्यास जमिनीला भेगा पडायला सुरुवात होते. त्यामुळे नुकतेच उगवलेल्या रोपांची मुळे / खोड उघडे पडतात. अशा परिस्थितीत पिकांना या किडीचा प्रादुर्भाव होण्याची शक्यता असते. जोराचा पाऊस आल्यास ही किड जमिनीत दबुन नष्ट होते.

किडीचे जीवनचक्र: ह्या किडीच्या चार अवस्था असतात.

प्रौढ: रंग भुरकट ते काळा असतो. मागील पंख टणक व त्यावर शरीराला समांतर हलक्या खोलगट रेषा असतात. भूंगा १० मि.मि. लांब आणि ५ मि.मि. रुंद असतो.

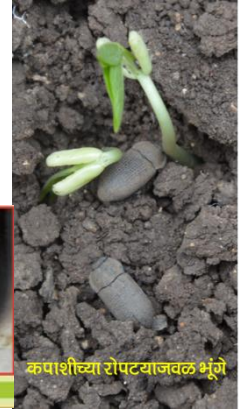
अंडी : सुक्ष्म, गोलाकार व मोतीया रंगाची असतात

अळी: लांब चमकदार पिवळी, जाड दो-यासारखी व डोक्याखाली पायाच्या तीन जोडया असतात.

कोष: पांढरा परंतू मातीच्या आवरणा मधे असतो.

गोनोसेफॅलम भूंगाची अळी

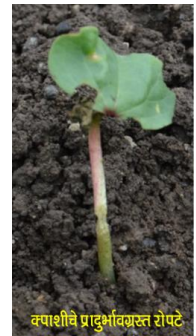

कपाशीच्या रोपट्याजवळ भूंगा

या किडीची वर्षातून एकच पिढी तयार होते. मान्सूनचा पाउस पडल्या नंतर कोषातून प्रौढ बाहेर येतात. व मादी कुजत असलेल्या ओलसर सेंद्रीय पदार्थांमध्ये एकेरी अंडी देते.

नुकसान:

अळया व भूंगे जमिनीमध्ये राहुन पिकावर हल्ला करतात. अळी कोब आलेल्या दाण्यावर हल्ला करते. दाण्याचा वरचा पापुद्रा बाजूला करून आतील भाग खाते. ती मुळावर व अंकुरलेल्या शेंडा कुरतडते. भूंगे रोपांवर हल्ला करतात. भूंगे रोपाचे सुरवातीचे जाड पान (कॉटीलीडॉन) खाउन टाकतात, कोवळा शेंडा, तसेच जमिनीलगत खोड कुरतडतात त्यामुळे दाने न अंकुरताच मरतात तर रोपटे कोलमडून पडतात. प्राभावांमुळे एकरी झाड संख्या कमी

कपाशीचे प्रादुर्भावग्रस्त रोपटे

होऊन उत्पादनामध्ये घट येते. प्रादुर्भाव जास्त असल्यास दुबार पेरणी करावयाची पाळी येते.

भुंगे एकदल धान्यापेक्षा द्विदल धान्याच्या पिकाचे जास्त नुकसान करतात. भुंग्याने ज्वारीचे रोपट्याच्या कोवळ्या पानावर काही प्रमाणात नुकसान केल्यास रोपटे जगू शकते. परंतू हे भुंगे द्विदल धान्याचे उगवते शेंडे सहज खाउन रोपटे नष्ट करतात. अळी ज्वारीचे कोंब आलेले बी सहजपणे नष्ट करते.

एकात्मित व्यवस्थापण

पूर्वीच्या हंगामात कोणते पिक घेतले? शेत पडीत होते काय? पिकाचे अवशेष किती प्रमाणात शेतात आहे? किडीचा प्रादुर्भाव नियमित होत असल्यास रासायनिक बिज प्रक्रिया इत्यादी बाबीं एकात्मित किड व्यवस्थापणासाठी विचारात घ्यावात.

- पेरलेल्या ओळीवर दाबून / वजन देउन माती झाकावी म्हणजे किडीचा प्रादुर्भाव कमी होईल.
- कुजत असलेले सेंद्रीय पदार्थ विशेषता पूर्वीच्या पिकाचे अवशेष किंवा गाई, म्हशी व शेळ्यांचे मल, जमिनीची पूर्व मशागत ज्याद्वारे जमिनीत/जमिनीवर पिकाचे अवशेष राहतात अशा बाबी या किडीच्या वाढीसाठी कारणीभूत आहेत. त्यामुळे पिकाचे अवशेष/सेंद्रीय पदार्थाचे ढीग शेतात लाउन ठेऊ नये व हंगामापूर्वी त्याची विल्हेवाट लावावी.
- धु-यावरील गवताचा व ईतर वनस्पतींचा वेळीच बंदोबस्त करावा म्हणजे या किडीचा प्रादुर्भाव कमी होण्यास मदत होईल.
- शेताचे नियमित सर्वेक्षण करावे.
- प्रादुर्भाव सर्वदूर शेतात पसरला असल्यास व लक्षणीय नुकसान होण्याची शक्यता असल्यास, कपाशीवर क्लोरपायरीफॉस २० टक्के प्रवाही ३७.५० मिली या किटकनाशकांची १० लिटर पाण्यात घेऊन फवारणी करावी. रोपे लहान असल्यास (२ ते ४ पानाचे) पंपाचे नोझल काढून रोपावर हे द्रावण टाकून द्रावण जमिनीत मुळापर्यंत जाईल असे करावे.

000--xxx—000